

СТОРІНКА РЕДКОЛЕГІЇ

УДК 343.37(063)

І.М. ОСИКА

Національний університет внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Приведено основний зміст виступів доповідачів і дискусій, які відбулися під час міжнародного науково-практичного семінару "Протидія економічній злочинності", в роботі якого взяли участь науковці і практики зі США, Великобританії, Польщі і України. Проаналізовано досвід протидії легалізації (відмиванню) злочинних прибутків в цих країнах в сферах розвитку відповідних стратегій і законодавства, а також організації діяльності правоохоронних органів і банків

Вступ.

Міжнародний науково-практичний семінар "Протидія економічній злочинності" відбувся 14-15 жовтня 2002 року в м. Києві на базі Інституту Генеральної прокуратури України в рамках сумісного проекту Національного університету внутрішніх справ і Чикаго-Кент коледжу права Лілінойського технологічного інституту "Партнерство у розвитку правових і криміналістичних навичок" за сприянням Консульства України в Чикаго, Консульства Польщі в Чикаго і Відділу преси і культури посольства США в Україні. В його роботі взяли участь вчені і практики з України, Польщі, США і Великобританії. Перший день роботи семінару був присвячений протидії відмиванню грошей, другий – протидії шахрайству з використанням банківських пластикових карток і комп'ютерним злочинам.

З вітальним словом до учасників семінару виступили заступник начальника ДДСБЕЗ МВС України П.І. Пилипчак, перший проректор з навчальної та методичної роботи НУВС П.І. Орлов, декан Чикаго-Кент коледжу права Гарольд Крент і представник відділу преси і культури посольства США в Україні Марта Перейма. Зокрема, П.І. Пилипчак зазначив особливу актуальність протидії відмиванню грошей, яке негативно впливає на економіку держави і економічні реформи, підживляє фундамент ринкових механізмів економіки, знижує інвестиційну привабливість, робить менш конкурентноспроможною і більш уразливою економіку в очах іноземного капіталу. В свою чергу, Гарольд Крент наголосив на важливості боротьби з легалізацією злочинних прибутків - викриттям та знешкодженням джерел фінансування міжнародної злочинності і тероризму, а Марта Перейма зауважила щодо зв'язку питань, які обговорюються, з європейським

вибором України та її інтеграцією у світове співтовариство

Проблеми протидії легалізації злочинних прибутків.
День перший, 14 жовтня 2002 року

Досвід США в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних прибутків.

Професор Чикаго-Кент коледжу права Філіп Хабултзел проаналізував розвиток сучасного законодавства США в сфері протидії відмиванню грошей, включаючи поправки, які були внесені до американського законодавства після подій 11 вересня 2001 року. Зокрема, було розширено законодавче визначення легалізації злочинних прибутків, і тепер злочином визнається проведення самої операції з коштами сумнівного походження, незалежно від факту доказування предикатного злочину. Кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних прибутків в США встановлена як на федеральному рівні, так і в кожному окремому штаті, в тому числі і за так зване "структурування" – розподіл великої суми грошей на дрібні суми з метою уникнути перевірок з боку уряду, що розцінюється як омана з метою приховати підозрілі трансакції. Було також значно розширено перелік фінансових і не фінансових установ, які зобов'язані доповідати державним органам про сумнівні фінансові операції; і введено обов'язок для юристів і аудиторів повідомляти про підозрілі фінансові і майнові операції їх клієнтів. За порушення цих вимог встановлена суворая цивільна і кримінальна відповідальність, одним із видів покарання якої є штраф у розмірі, що у два рази може перевищувати суму підозрілої операції.

Значні зміни відбулися і в інституті банківської таємниці. Так, закон 1978 року забороняв банкам надавати інформацію про рахунки своїх клієнтів урядові, а у випа-

дку передачі банком інформації про свого клієнта правоохоронним органам за вимогами суду, банк повідомляв про це клієнта з розкриттям наданої інформації і документів. Але після 11 вересня 2001 року цей закон втратив чинність, і інформування банками клієнтів, в тому числі і фізичних осіб, про надану правоохоронним органам на їх вимогу інформацію, переслідується кримінальним законодавством. Судова практика йде тим же шляхом. Відповідно до останнього рішення Верховного суду США, інформація про банківський рахунок не є тією інформацією, на яку поширюються правила нерозголошення приватних даних відповідно до 4-ї поправки до Конституції США, яка захищає приватне життя особи від стороннього втручання. Тепер банки зобов'язані надавати правоохоронним органам будь-яку інформацію щодо їх клієнтів за вимогами правоохоронних відомств.

Змінилася і стратегія американського уряду по боротьбі з легалізацією злочинних прибутків. Сьогодні вона націлена на боротьбу з фінансуванням тероризму і позбавлення фінансового підґрунтя організованих злочинних груп. Якщо раніше правоохоронні органи відстежували джерела походження сумнівних доходів, то зараз увага концентрується на джерелах їх використання. Останні дослідження, проведені в США, показують, що навіть гроші, які були отримані цілком законним шляхом, можуть бути використані зі злочинними цілями. Особливо це стосується діяльності різних благодійних і релігійних організацій, які збирають пожертвування і витрачають їх на організацію терористичних актів або іншу злочинну діяльність. Така форма діяльності є дуже привабливою для терористів і злочинців, оскільки відіграє роль досить ефективного прикриття. Значна увага стала приділятися виявленню і конфіскації прихованих коштів, отриманих в результаті злочинної або терористичної діяльності, профілактиці легалізації злочинних прибутків і предикатних злочинів – джерелу виникнення злочинних прибутків.

Увага приділяється також вивченню кримінальної статистики, зокрема, щодо фінансового аналізу операцій з легалізації для з'ясування дійсного розміру прибутку спеціалістів із економіки, які консультують злочинців, що неофіційно становить 4, 8 або 12 % від суми, яка підлягає легалізації. Сьогодні така статистика виражається обсягом конфіскованого майна і кількості засуджених за цей злочин осіб. Так, у 2001 році були конфісковані 639 млн. доларів, а за 2001-2002 фінансовий рік до кримінальної відповідальності було притягнуто близько 1000 осіб, тільки 50 із яких були засуджені до ув'язнення строком понад 3 роки. Важливим елементом протидії легалізації (відмиванню) злочинних прибутків професор Хабултзел назвав обмін оперативною інформацією. Вже після подій 11 вересня 2001 року в США навіть традиційні суперники ФБР і ЦРУ почали активний обмін даними, але на міжнародному рівні ця проблема залишається гострою. Негативними чинниками все ще є відсутність довіри до агенцій окремих країн і застереження щодо навмисного дезінформування та зловживання отриманою інформацією.

За розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері у США відповідає Центр розслідування фінансових злочинів (FinCen), до завдань якого належить встановлення зв'язків з правоохоронними органами різних держав і налагодження обміну інформації з ними шляхом підписання відповідних міжнародних угод і внесення змін до внутрішнього законодавства.

Досвід Польщі в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних прибутків.

Представник Бюро податкових записів Міністерства фінансів Польщі Роман Гівойно охарактеризував структуру і законодавчі повноваження державних органів, які відповідальні за протидію податковим злочинам і легалізації злочинних прибутків, а представник МВС Польщі Джерзи Скрицьки доповів про діяльність МВС Польщі в сфері боротьби з легалізацією злочинних прибутків і привів стислий аналіз Закону "Про протидію легалізації грошей" та відповідних положень Кримінального кодексу Польщі.

На думку польських фахівців, існує розбіжність з даними закордонних джерел щодо легалізації злочинних коштів у сумі 7-8 млрд. доларів США щороку, що на їх думку, складає лише 3-4 млрд. доларів США. В Польщі вибір засобів протидії легалізації не обумовлений розміром фінансових операцій, а залежить від засобів, які використовуються, і найновіших способів вчинення цих злочинів.

Законодавчу базу Польщі в сфері протидії легалізації злочинних прибутків складають Закон "Про податковий контроль", який набрав чинності в 1991 році і Закон "Про протидію легалізації брудних грошей", прийнятий у листопаді 2000 року, а також відповідні положення Кримінального і Валютного кодексів.

В структурі Міністерства фінансів було створено Бюро податкових записів, яке розпочало свою діяльність в 1998 році, а після введення змін до Закону "Про податковий контроль" від 7 червня 2002 року, сфера діяльності і повноваження Бюро була значно розширена поєднанням функцій податкового і митного контролю. У зв'язку з цим співробітникам Бюро були надані відповідні поліцейські права, упритул до проведення оперативно-розшукових заходів.

Відповідно до Закону "Про протидію легалізації брудних грошей", в Міністерстві фінансів було створено Департамент фінансової інформації і введено з червня 2001 року посаду Генерального інспектора фінансової інформації із статусом віце-міністра. Його головним завданням є накопичення та опрацювання підозрілої щодо легалізації грошей фінансової інформації, але він не має слідчих повноважень, тому відповідну інформацію і документи передає слідчим органам. Для вирішення питань про наявність складу злочину до апарату Генерального інспектора відряджений працівник поліції. Генеральний інспектор має право зупинити фінансову операцію, якщо впевнений, що вона є підозрілою.

В Законі приведено вичерпний перелік фінансових

інститутів, які зобов'язані надавати Генеральному інспектору фінансову інформацію про сумнівні операції - це кредитні і фінансові інститути, польська пошта, казино, юрисконсульти, нотаріуси, аудиторів, кредитні радники, суб'єкти на ринку шляхетних каменів і дорогоцінних металів та інші. За верхньою межею в розмірі 15 тисяч євро всі фінансові операції повинні реєструватися і передаватися Генеральному інспектору фінансової інформації. В Законі нема визначення сумнівної фінансової операції, оскільки характер трансакції відрізняється від одного фінансового інституту до іншого. Тому в постанові Національного польського банку і рішенні Комісії з цінних паперів описані загальні риси сумнівних операцій і рекомендації щодо їх виявлення. А обов'язковим, відповідно до Закону, є навчання співробітників фінансових інститутів поняттям підозрілих трансакцій і методам їх виявлення.

Закон "Про протидію легалізації злочинних прибутків" також запровадив кримінальну відповідальність за невиконання вимог закону ідентифікувати особу фінансовими інституціями і передавати фінансову інформацію до правоохоронних органів, а також про підозрілі операції, та зупиняти їх на вимогу уповноважених органів. Кримінальна відповідальність передбачена й за невчасне надання, у порушення чинних правил, або неповної чи перекрученої інформації, за незаконне чи несанкціоноване використання інформації, щодо суб'єктів фінансової діяльності за результатом реєстрації підозрілої трансакції, з метою запобігання використанню цієї інформації в корисливих цілях особами, які проводять реєстрацію відповідних операцій. Покарання за ці види діяльності встановлене у формі позбавлення волі строком до 3-х років, суб'єкт злочинів лише фізичні особи - співробітники зобов'язаних інститутів (при цьому наслідки дій особи не мають значення, достатньо самого факту неповідомлення про сумнівні операції).

Стаття 299 Кримінального кодексу Польщі деталізує визначення легалізації злочинних прибутків щодо здійснення фінансових операцій зі злочинними прибутками і у не умисного сприяння їх здійсненню як порушення вимог Закону "Про протидію легалізації злочинних прибутків". В статті 299 також визначений перелік предикатних злочинів, пов'язаних із посяганням на фінансові ресурси, торгівлею наркотиками, зброєю, вчиненими організованими групами та економічні злочини тощо. Неофіційний грошовий поріг, з якого настає кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних прибутків, складає 15 тисяч євро, бо розслідування легалізації дрібних сум є недоцільним і економічно не виправданим. В статті надано предмет злочину і принципи, на підставі яких особа звільнюється від відповідальності за його вчинення. Злочин легалізації злочинних прибутків має дві кваліфікуючі ознаки - вчинення злочину організованою злочинною групою, і отримання значної майнової вигоди від вчинення злочину.

За статистикою застосування статті 299 КК, наведе-

ною паном Скрацьки, в 1998 році було порушено 8 кримінальних справ, в 1999 році - 17 справ, 5 з яких були закриті за відсутністю ознак злочину, а за іншими ще триває розслідування, в 2000 році - 30 справ, 3 з яких були закінчені, а інші ще розслідуються. В 2001 році, з початку роботи Генерального інспектора фінансової інформації, було порушено 57 кримінальних справ, з яких 21 справа закінчена розслідуванням і направлена до суду. Такі пропорції зберігались і за 3 квартали 2002 року. Таким чином, створення Департаменту фінансової інформації і відповідної юридичної бази його діяльності привели до появи ефективної системи протидії легалізації грошей в усіх фінансових сферах.

Але, на думку польських фахівців, навіть найкращі внутрішні закони в сфері протидії легалізації не можуть бути достатньо результативними без міжнародного співробітництва, бо злочинці дуже рідко обмежуються територією однієї держави, що викликає проблеми юрисдикційного і організаційного характеру. Тому внутрішнє законодавство держав має бути пристосоване до потреб міжнародного співробітництва, тобто, мати спільні риси. По-перше, щодо системи правової допомоги, а також обміну інформацією між поліцією, митною і податковою службами. Так, МВС України та Польщі мають договір про взаємну допомогу, а у серпні 2001 року був підписаний Протокол про співробітництво між Головною командатурою поліції Польщі і МВС України, в якому вказані особи, що відповідають за окремі напрямки боротьби зі злочинністю, в тому числі, і за протидію легалізації грошей. Досвід вирішення поточних питань оперативної роботи за Протоколом показав неабияку ефективність безпосередніх контактів між правоохоронцями різних держав. По-друге, необхідно створити ефективну і гармонійну систему екстрадиції злочинців і майна, яке їм належить; по-третє - налагодити вільний доступ до інформації і документів на території інших держав через укладання двосторонніх угод на засадах взаємності.

Досвід Великобританії в сфері протидії легалізації злочинних прибутків.

Слідчий служби безпеки лондонського відділення Сітібанку Брайан Бетті повідомив, що у Великобританії кожен банк має уповноваженого співробітника, відповідального за дотримання вимог банківського законодавства в сфері протидії легалізації злочинних прибутків, який щороку повинен проходити перегідготовку з питань нового законодавства, засобів і методів протидії. За свою діяльність він несе відповідальність за кримінальним законодавством. Важливим елементом протидії відмиванню грошей є освіта і інформування населення з метою створення з їх боку застережливого відношення до злочинців. До того ж, у Великобританії була введена нова форма роботи з інформаторами - все, що стосується відмивання грошей, надсилається до централізованого органу. При цьому оплату 75 % послуг інформаторів взяли на себе банки і 25 % - МВС, що, як вважають, повинно сприяти підвищенню ефективності протидії легалізації

злочинних прибутків

Досвід України в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних прибутків.

Професор кафедри криміналістики Національного університету внутрішніх справ А.Ф. Волобуєв охарактеризував труднощі, які існують у правоохоронців України в сфері виявлення і розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, та проаналізував умови, які сприяють вчиненню цього злочину, і запропонував шляхи, спрямовані на підвищення ефективності протидії легалізації. Начальник лабораторії проблем податкових розслідувань Академії Податкової Служби України В.В. Лисенко доповів про роль фіктивних підприємств в механізмі легалізації злочинних прибутків і запропонував заходи, що необхідно вжити для боротьби з цим явищем.

Про досвід протидії легалізації злочинних прибутків з боку **Державної податкової адміністрації** доповів заступник начальника Департаменту боротьби з відмиванням грошей ДПА В.П. Пулято. Департамент створений відповідно до указів Президента України "Про заходи щодо боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом" від 2000 р., № 813 і "Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом" від 2001 р., № 532. Департамент має вертикальну структуру з Головним управлінням в Києві, і відділами в областях; його діяльність організована за наступними напрямками:

Аналітична робота або фінансова розвідка полягає в формуванні і аналізі баз даних про сумнівні операції на базі податкової адміністрації і інших відомств - Митної служби, Мінфіну, Мінекономіки, МВС, СБУ та ін. Також створюються додаткові бази даних щодо окремих платників податків, запідозрених у накопиченні брудних доходів і їх відмиванні. *Аудиторський напрямок* роботи полягає в опрацюванні баз даних і проведенні відповідних перевірок. *Оперативно-розшуковий напрямок* спрямований на супроводження проведення аудиторських перевірок. Таким чином, поєднання цих трьох напрямків діяльності дозволяє ефективно виявляти сумні, навіть юридично, фізично, організаційно і технічно обмежені, операції.

ДПА визнає, що сьогодні основою накопичення брудних грошей в Україні є економічна злочинність, питома вага якої знаходиться в сфері оподаткування (кожен п'ятий економічний злочин - це кримінальне ухилення від сплати податків). Свої особливості мають і джерела формування брудних грошей. Якщо на Заході це наркобізнес, незаконна торгівля зброєю, живим товаром, проституція, вимагання, то в Україні це частина законної, але пінгової підприємницької діяльності (господарські операції не відображаються в господарському обліку і податковій звітності суб'єкта підприємництва). Найбільших розмірів легалізація набула в агропромисловому комплексі, торгівлі, паливно-енергетичному комплексі, на ринку цінних паперів і металів, в сфері приватизації, зовнішньо-

економічній діяльності, в кредитно-фінансовій і банківській сферах, будівництві, харчовій промисловості, а також у підпільному виробництві та реалізації алкогольних і тютюнових виробів. Легалізація грошей здійснюється фіктивними господарськими структурами використанням реквізитів фіктивних фірм, через рахунки яких проходять злочинні прибутки. Зняття готівки з банківських рахунків здійснюється за допомогою підробки або чужих документів, які посвідчують особу.

Аналіз практики застосування статті 209 Кримінального кодексу України органами ДПС, показує, що 37 % від загальної кількості предикатних злочинів - це ухилення від сплати податків, 23 % - зловживання владою і службовим становищем, 11 % - незаконне виготовлення і збут підкаказних товарів, порушення порядку зайняття господарською і банківською діяльністю, 8,9 % - фіктивне підприємництво, ухилення від повернення валютної виручки в іноземній валюті і незаконне відкриття рахунків, шахрайство, фіктивне банкрутство, розкрадання та інші злочини. Так, ДПС розслідує 57 кримінальних справ, де суми легалізованих доходів в кожному випадку складають 1 млн. гривень і більше. На незаконну тіншову підприємницьку діяльність з метою розширення бізнесу витрачається близько 80 % виявлених фактів легалізації, потім йдуть витрати на власні потреби - придбання нерухомості, в тому числі і за кордоном, автомобілів, яхт, далі - витрати на інвестування новостворених підприємств і на приватизацію державних підприємств.

На думку В.П. Пулято, найважливішим в сфері протидії легалізації злочинних прибутків є взаємодія між правоохоронними органами і фінансовими установами при виявленні і розслідуванні злочинів. В Україні відповідно до Указу Президента "Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом" від 19.07.2001 р., № 532 створена міжвідомча робоча група, яка координує діяльність фінансових і правоохоронних структур в сфері протидії відмиванню грошей із представників НБУ, Мінфіну, Державної Митної Служби, МВС, СБУ, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку, Верховного Суду за згодою, Генеральної Прокуратури України за згодою. Організаційно-технічне забезпечення її діяльності покладено на ДПА. Група щомісяця вивчає шляхи та тенденції відмивання грошей в Україні, розробляє і вносить пропозиції щодо приведення українського законодавства у відповідність з 40 Рекомендаціями FATF.

З 1997 року ДПА провела декілька сумісних колегій з правоохоронними і контролюючими органами з підписанням ряду угод і протоколів щодо обміну інформацією. ДПА має позитивний досвід співпраці з ГУБОЗ МВС при виявленні і розслідуванні його співробітниками злочинів, пов'язаних із фіктивним підприємництвом, і подальшим розслідуванням в ДПА порушень податкового законодавства. Але все ще гострою залишається проблема організації загальної взаємодії на локальному рівні між оперативними співробітниками, слідчими, прокурорами і пода-

тковими інспекторами.

Досвідом роботи **Національного банку України** в сфері протидії відмиванню грошей поділилися начальник управління удосконалення банківського законодавства і профілактики правопорушень Юридичного департаменту НБУ В. А. Сенніков і головний економіст відділу протидії відмиванню грошей департаменту валютного контролю і ліцензування НБУ Р. С. Яворський.

Національний банк співпрацює з МВС, ДПС, СБУ і Департаментом фінансового моніторингу в сфері правового забезпечення боротьби з відмиванням коштів в банківській системі. Щодо розділу "С" 40 рекомендацій FATF, НБУ впроваджує політику "знай свого клієнта" і "знай бенефіціара", ідентифікує отримувача і відправника коштів.

Нацбанком задіяна жорстка система щодо руху капіталів і проведення поточних операцій; існує чітка система валютного контролю, яка унеможливує проведення незаконних валютних операцій. Існують обмеження щодо купівлі валюти; встановлено вичерпний перелік документів, за якими можна купити валюту. Звідси, можна вважати, що навіть в умовах відсутності закону про протидію відмиванню, в Україні унеможливлене проведення незаконних операцій при певних економічних відносинах, а означений закон об'єднує всі підсистеми економічного і фінансового контролю в єдину систему контролю.

Щодо можливості впливу Національного банку на комерційні банки у випадках, коли вони не надають, або надають в неналежному вигляді, інформацію, необхідну для правоохоронних органів, то відповідно до 40 рекомендацій FATF банки зобов'язані всіляко сприяти правоохоронним органам в сфері протидії легалізації злочинних прибутків. Але НБУ не має правової бази, яка би дозволила застосувати заходи впливу до банків, які не виконують цих вимог. Неможливо навіть притягнути співробітника банку за сприяння легалізації злочинних прибутків, оскільки чинна редакція статті 209 КК вимагає доказування прямого умислу на вчинення відмивання грошей, що не є реальним. Що ж до статті 73 Закону України "Про банки і банківську діяльність", то банки можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення банківського законодавства та нормативно-правових актів НБУ, виявлені Національним банком під час проведення інспекційних перевірок шляхом накладення штрафу на банк чи його директора. Але існуюча практика притягнення НБУ комерційних банків до відповідальності у більшості випадків була оскаржена в суді без бажаних результатів. НБУ не має права проводити перевірки і застосовувати заходи впливу за дорученнями чи вимогами правоохоронних органів, але правоохоронні органи можуть повідомити Службу банківського нагляду НБУ про факти порушення банками вимог банківського законодавства, і ця інформація буде використана при проведенні інспекційних перевірок.

Головний економіст відділу протидії відмиванню грошей Департаменту валютного контролю і ліцензуван-

ня НБУ Р. С. Яворський доповів про роботу з інформацією від банків з виявлення схем відмивання грошей і повідомлень банками органів по боротьбі з організованою злочинністю СБУ і МВС про сумнівні операції – тільки за перше півріччя 2002 року комерційними банками було направлено таких 1651 повідомлень. НБУ планує провести звірку цієї інформації з правоохоронними органами. Слід зазначити, що окремі банки вжили заходи протидії відмиванню грошей - розроблені внутрішні програми, призначені відповідальні особи, створені бази даних клієнтів і їх операцій для виявлення незвичних і сумнівних операцій, відпрацьований порядок передачі інформації правоохоронним органам.

Співробітник **Головного управління по боротьбі з оргзлочинністю МВС України** О. Г. Стельмах зауважив на існуючий конфлікт між прагненням банкірів зберегти банківську таємницю і притягти до себе якомога більше клієнтів, щоб збільшити фінансові показники, і прагненням держави досягти успіху в сфері протидії легалізації злочинних прибутків. Але вже протягом поточного року до ГУБОЗ надійшло 20 повідомлень від комерційних банків і 8 повідомлень від НБУ про сумнівні операції.

Існує також проблема з оперативною цінністю інформації, яка надається, бо банки ідентифікують клієнта, але не прив'язують його до проведених операцій, отримувачів коштів тощо. Проблемною є практична неможливість правоохоронних органів доказати кримінальне джерело походження грошових коштів у зв'язку з недоліками законодавства і обмеженою інформацією від банків, не своєчасне отримання інформації із-за кордону, особливо із офшорних зон, які є основним сховищем українських капіталів.

О. Г. Стельмах виділив три можливі шляхи отримання інформації з комерційних банків. Перший - це отримання інформації на підставі статті 64 Закону "Про банки і банківську діяльність" на належним чином оформлений письмовий запит, на який, як правило, банки надають лише поверхові дані по рахунку - дату перерахування коштів і суму без інформації про клієнта, тому такі відомості не можуть бути використані в якості доказу. Другий шлях - це розкриття банківської таємниці з дозволу власника рахунку. Його недолік - власник рахунку прив'язує себе до злочинних операцій, які пройшли через цей рахунок, і може бути притягнутий до відповідальності. Третій шлях - розкриття банківської таємниці за рішенням суду: його складність полягає у відсутності законодавчого врегулювання, і механізму розкриття банківської таємниці судом за поданням правоохоронних органів. Але вже в травні 2002 року було прийняте таке перше рішення Київського апеляційного суду, а на момент проведення семінару мали 18 фактів розкриття банківської таємниці за рішенням суду. Нажаль, не всі апеляційні суди беруть на себе таку відповідальність, як, наприклад, Одеський апеляційний суд, тому зараз готуються матеріали до Верховного суду щодо єдиного законодавчо закріпленого уніфікованого підходу.

Ситуація зміниться на краще після того, як запрацює підрозділ фінансового моніторингу, а сьогодні спецпідрозділи по боротьбі з оргзлочинністю МВС і СБУ є єдиними правоохоронними органами по роботі в цьому напрямку.

Представник Головного управління по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю **Служби безпеки України** С.І. Качур вважає, що в Україні, в умовах відсутності вимог декларування прибутків державними службовцями і джерела походження прибутків при купівлі коштовних речей і нерухомості, проблема відмивання грошових коштів не стоїть досить гостро, оскільки така ситуація позбавляє необхідності надавати коштом законного джерела походження.

Але проблеми боротьби з відмиванням коштів в Україні носять, в основному, законодавчий характер, зокрема, із збору доказів і документування походження коштів. Це не заважає відстежувати великомасштабні операції з відмивання грошових коштів. Так, одним з найбільших інвесторів в сфері приватизації в Україні є офшорні кіпрські компанії, згодом утворені громадянами України. Суми вкладених Кіпром грошей в українську економіку сягають десятків і сотень млн. доларів. Найбільш привабливими є енергетичний ринок і металургія, фінансово і матеріально емні сфери господарства. Іншою проблемою є активне функціонування конвертаційних центрів для ухилення від сплати податків, кожен з яких приносить дохід у 40-50 тис. доларів в місяць.

З 1 вересня 2001 року СБУ порушено біля 100 кримінальних справ, в тому числі щодо діяльності організованих злочинних груп із легалізації злочинних прибутків, 6 з яких закінчені обвинувальним вироком суду. Серед них, наприклад, засудження в Запоріжжі громадянина Сирії до 3,5 років позбавлення волі за відмивання 28,8 млн. гривень, або на Дніпропетровщині за відмивання грошей на суму 498 млн. гривень затримано учасників злочинного угруповання, у яких вилучена готівка в 2,5 млн. гривень. Інша проблема - це відстеження фінансових потоків, що використовуються для фінансової підтримки тероризму. В Україні під підозрою у здійсненні такої діяльності знаходяться етнічні злочинні угруповання вихідців із Чечні і країн Близького Сходу, які отримують кошти від наркобізнесу, рекету своїх земляків, і мають норми відрахування проценту від злочинного доходу на потреби "джехаду".

Заступник начальника **Департаменту ДСБЕЗ МВС України** П.І. Пилипчак виділив два основних джерела злочинних прибутків в Україні: загально кримінальне - прибутки від торгівлі людьми, зброєю, наркотиками, крадіжки авто і таке інше; доходи, отримані внаслідок вчинення економічних злочинів, що значно перевищують доходи, від здійснення загальнокримінальної діяльності, оскільки приблизно 40 % валового прибутку знаходяться в тіньовому обігу.

Пан Пилипчак П.І. зауважив, що стан протидії легалізації злочинних прибутків в Україні в світі трактується неправильно, і її було помилково включено до переліку

країн, які не співпрацюють з FATF. Насправді в Україні ще в 1993 році був прийнятий закон "Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю і корупцією", стаття 6 якого містить положення про боротьбу з відмиванням грошей. А за останні три роки в Україні зроблено дуже багато як в законодавчому, так і в практичному плані. Кількість порушених справ свідчить про те, що Україна прагне до виконання вимог Євросоюзу, щоб захистити свої інтереси на світовому рівні, але не всі визнають це.

Дискусії.

В дискусіях взяли участь перший проректор з навчальної та методичної роботи НУВС П.І. Орлов, начальник кафедри криміналістики НУВС В.І. Гаєнко, заступник начальника кафедри криміналістики НУВС М.Г. Щербаківський, завідувач кафедри Інституту підвищення кваліфікації Генеральної прокуратури України Л.Б. Льковець, доцент кафедри організації оперативно-розшукової діяльності Академії ДПС В.А. Некрасов, начальник відділення ГСУ МВС Г.К. Литвинчук, прокурор м. Біла Церква О.В. Лупейко, співробітник Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України І.В. Рогатюк та інші.

Ними були запропоновані зміни і доповнення до чинного українського законодавства. По-перше, законодавство має містити перелік предикатних злочинів, до яких слід віднести всі тяжкі злочини, в тому числі шахрайство, фінансові злочини, злочини, вчинені організованими злочинними групами, корупційні діяння та таке інше; і межу в грошовому еквіваленті, з якої настає відповідальність за легалізацію злочинних прибутків. По-друге, вести відповідальність працівників банків, і комерційного банку, як юридичної особи, за порушення вимог законодавства, спрямованого на протидію легалізації злочинних прибутків. Тут доцільно використати досвід США і встановити матеріальну відповідальність банку за невиконання його працівниками вимог відповідних законів. По-третє, у випадку запровадження кримінальної відповідальності для комерційних банків і їх співробітників, встановити кримінальну відповідальність для правоохоронців за розголошення банківської таємниці з метою дотримання інтересів банків. В цьому випадку інтереси банків і правоохоронців будуть збалансовані. По-четверте, спеціалізований Закон має встановити загальний механізм виявлення сумнівних операцій і їх узагальнення Департаментом фінансового моніторингу Мінфіну та механізм передачі відповідної інформації правоохоронним органам. По-п'яте, введення первинного декларування всього рухомого і нерухомого майна. По-шосте, законодавчі проблеми в Україні необхідно вирішувати у відповідності з існуючою політикою Євросоюзу в сфері протидії відмивання грошей. З цією метою вести деталізовану дефініцію злочину відмивання грошей в кримінальному законодавстві, розширити перелік суб'єктів, зобов'язаних сприяти протидії відмивання грошей, в тому числі шляхом повідомлення про сумнівні операції, встановити ме-

ханізм обміну інформацією про сумнівні операції. Європейська комісія вимагає введення вказаних змін до національного законодавства країн-учасниць ЄС до 2004 року.

Підвищення ефективності роботи правоохоронних органів можливе шляхом: із введенням нового законодавства - навчанням відповідних осіб його новим положенням; навчанням працівників фінансових установ про виявлення, фіксацію і повідомлення інформації про сумнівні операції, постійною взаємодією правоохоронних органів з комерційними банками і іншими фінансовими установами, комплексністю заходів, спрямованих на ліквідацію причин і умов, які сприяють цьому явищу і сприятливими умовами для правоохоронних і контролюючих органів. Доцільно не обмежуватись заходами карного характеру, а приділяти увагу людському фактору, освіті і вихованню населення з точки зору соціальної небезпеки цього явища і сприяння правоохоронцям в цій сфері; створити єдиний комітет, в якому працювали би разом спеціалісти різних профілів і напрямків – оперативники,

слідчі, прокурори, економісти, ревизори, та який ввів би уніфіковані стандарти і підходи до всіх заходів і координував діяльність правоохоронних і контролюючих органів; командирувати працівників правоохоронних органів до Департаменту фінансового моніторингу для аналізу первинної інформації про сумнівні операції щодо наявності складу злочину в діях осіб і прийняття рішень відповідно до чинного законодавства, правоохоронні органи мають змінити пріоритети в своїй діяльності з показників на реальні результати

Учасники семінару визнали його роботу цікавою і корисною щодо загального ознайомлення як з методами і формами боротьби з економічною злочинністю на міжнародному рівні, зокрема у США, Великобританії та Польщі, так із системою заходів законодавчої і практичної протидії економічній злочинності, що здійснюється в Україні

Надійшла до редколегії 02.07.2003

ОСЫКА И Н. ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ: ОБЗОР МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО СЕМИНАРА

Приведено основное содержание выступлений докладчиков и дискуссий, которые состоялись во время международного научно-практического семинара "Противодействие экономической преступности", в работе которого приняли участие научные работники и практики из США, Великобритании, Польши и Украины. Проанализирован опыт противодействия легализации (отмыванию) преступных прибылей в этих странах в сферах развития соответствующих стратегий и законодательства, а также организации деятельности правоохранительных органов и банков

OSYKA I.N. COUNTERACTION OF ECONOMIC CRIMINALITY: THE REVIEW OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL SEMINAR

The basic contents of statements lecturers and discussions which were held during the International workshop «Controlling white-collar crime» in which have taken part science officers and practice from USA, Great Britain, Poland and Ukraine is given. Experience of counteraction of legalization (washing up) of criminal profits in these countries in spheres of development of the appropriate strategy and legislation, and also the organizations of activity of law enforcement organs and banks is analyzed.

Національним університетом внутрішніх справ

у 2003 році заплановані до видання монографії:

Бандурка А.М. Предупреждение и противодействие легализации (отмыванию) «грязных» денег

Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие

Бандурка А.М., Емельянов В.П. Преступления против общественной безопасности: сравнительно-правовое исследование

Венедиктов В.С. Юридична відповідальність працівників ОВС України

Кравченко Ю.Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави

Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління

Теличкин А.А. Управление деятельностью Гражданской полиции ООН

Уваров В.Г. Сущность и процессуальные формы оперативных полномочий органа дознания